

Коли цвіли каштани

Олександр Мінович

(1970-ті роки)

Якщо трохи підбігти, до школи шестикласниці Людці всього двадцять хвилин.

Вона махає портфелем, підскакуючи на одній нозі, біжить мимо Червоного університету. В скверику біля величного Шевченка теж червоно. Від тюльпанів. А над цим червоним великі букети каштанів. Їхні білі свічки роблять місто весільно-святковим.

Дівчинка спускається вниз, стає на переході біля Оперного. Вранішнє сонце підсвічує його, робить ще більш загадковим.

Ще трохи – і видно хрести древньої Софії, дзвіницю. Людї так хочеться, щоб хоч раз забаламкали дзвони на тій дзвіниці. Хоч би раз почути їх звучання, але вони чомусь мовчать.

На ходу поправляючи неслухняні коси з великими бантами, школярка повертає праворуч, біжить у бік Хрещатика.

Ось і школа.

– Хлопці, сьогодні буде лінійка. Швидко готуйтеся! – попередила відмінниця і головна активістка класу – Валя Ткаченко.

Валя в класі на високій посаді – голова ради піонерського загону ім. Павлика Морозова.

Хлопці полізли в кишені й портфелі доставати червоні піонерські галстуки. Постійно з цими галстуками ходили тільки дівчата, а з хлопців лише кілька, хто боявся гніву старшої піонервожатої.

– На лінійку шикуйсь!

Всі збилися в довгу колону по двоє і застигли, ждучи нових команд.

– Загін імені Павлика Морозова, на урочисту лінійку, присвячену дню Першого травня, кроком руш!

Тридцять пар дитячих ніг, дружно почали крокувати коридором школи до місця, де завше проходила лінійка.

Під дріб піонерського барабану, голосне звучання піонерської труби-горну, школярі пройшли вичовганою дерев'яною підлогою і заспівали пісню про великого піонерського героя – Павлика Морозова, який доніс на свого батька, що той сховав від радянської влади власноруч вирощений хліб.

– Загін, стій! Наш девіз!

– Баротся, іскать – найті, пабеждать! – хором прокричали учні на команду Валі.

– Загін, рівняйсь, струнко! Рівняння на прапор!

Валя військовим кроком, невлад махаючи руками, пройшла в бік прапора, біля якого стояли вчителі, завуч, директор школи і голова ради піонерської дружини.

– Товаришко голова ради дружини імені Зої Космодем'янської, піонерський загін ім.

Павлика Морозова на урочисту лінійку прибув!

- Загін, вільно! - командує після докладу Валя, і всі послабляють ноги.

Ждуть, як таким же чином вийдуть інші загони-класи. Зі своїми піснями, своїм девізом, своїм піонерським героєм, в честь якого названо загін.

З четвертого по восьмий клас набереться приблизно 150 учнів, до них вчителів зо два десятки. Тому у великому шкільному коридорі стає тісно й людно.

Загони стали один проти одного, утворили замкнений з трьох сторін прямокутник. З четвертої - вчителі й піонерське начальство.

- Прапор піонерської дружини імені Зої Космодем'янської внести!

Один з хлопців-відмінників бере прапор на плече. По обидва його боки стають хлопець і дівчина в піонерських галстуках, з піонерськими значками на грудях. Позаду них - барабанщик і горніст.

Знову військовим кроком ця група обходить всі загони під дріб барабану і трубадіння. Всі стають струнко, рівняються на прапор. Врешті решт, обхід закінчено, прапор знову ставлять у кутку за спинами вчителів.

На середину виходить завуч школи.

- Сьогодні у нас знаменна подія. Ми зібралися тут з вами напередодні великого радянського свята - Першого травня, дня солідарності всіх трудящих світу. Заради того, щоб ми могли щасливо та мирно жити в найкращій у світі країні, наші діди й батьки проливали кров у жорстокій боротьбі. Ми повинні завжди пам'ятати про це. А червоний колір наших галстуків і прапора повинні щомиті нагадувати нам про цю проливу кров.

Потім виступили директор і старша піонервожата. Співали хвалу Першотравню й країні найщасливішого життя на планеті, найщасливішим дітям-піонерам.

Коли хвалебні й піднесені промови закінчилися, знову наперед вийшла завуч.

Дождалася повної тиші, жорстким, залізним тоном почала другу частину лінійки.

- На жаль, наше велике свято було вчора затьмарене й сплюндроване надзвичайною подією, яка сталася в нас у школі. Як всі ви знаєте, вчора було релігійне свято - Паска. За рішенням райкому партії і комсомолу, щоб показати наше негативне ставлення до релігійних забобонів, ми всі вийшли на недільник. Прибирали в парку. Не битися крашанками, як роблять темні люди, а працювати в ім'я світлого майбутнього - в ім'я комунізму.

Всі вийшли як один, і тільки одна вівця заблукала. Тільки одна зганьбила нашу школу. Тільки вона залишилася вдома - святкувати релігійне свято разом з несвідомими своїми батьками, що, як ми знаємо, ходять до церкви.

Завуч зробила паузу. Широка кремезна фігура її стала наче кам'яною. Всі завмерли в очікуванні.

- Думенко Людмила!.. Вийти зі строю! На середину, марш!

Шостий-Б заворушився, передні ряди розімкнулися, на середину лінійки вийшла, неначе прошурхотіла, опустивши голову, не піднімаючи очей - Людка. Маленького зросту, худюча, на тонких ніжках, що теліпалися в черевиках, вона здавалася мокрою пташкою, яка випала з гнізда.

Людку чекала немилосердна екзекуція.

Хто ніколи не виходив так, на осуд майже двох сотень людей, не стояв перед ними, не маючи можливості нікуди сховатися від очей цих сотень, які неначе жадами впиваються в тебе, той не зрозуміє малу дівчинку.

Однокласники дивилися на Людку й ледь стримували себе. Страх і холод ковзали по них вперемішку з жалем. Та нічим допомогти їй ніхто не міг. Всі знали, що безжальна машина радянської школи зараз зжере Людку так, що сліду не залишиться.

– Ану скажи нам, як це ти затесалася в наші ряди?.. Яке ти маєш право носити святий червоний галстук, як могла ти так поступити з нами, твоїми товаришами, які вірили тобі, вважали достойною піонерського звання?

Завуч підійшла до Людки майже впритул, стала кричати дівчинці прямо у вуха, в голову, в коси, в білі бантики.

– Може ти ще й у Бога віриш?.. Може ти в нас релігійна?.. То тоді тобі не місце не тільки серед піонерів, але й у нашій радянській школі. Ти і твої батьки наносите таку пляму на нашу школу, на наш педколектив, що ми ніколи від цього не відмиємося.

Передай своїм темним батькам, що радянські космонавти були на небі, в космосі, і Бога там не бачили.

Людка заціпеніла й мовчала.

До завуча залучилися інші вчителі, піонерські шкільні вожді.

Кожен старався сказати щось нове і дошкульніше. Соромили, страхали, погрожували, дорікали, паскудили, кидали гнівом і образами.

Школярка почала ледь помітно схлипувати, витирати руками мокрі очі, а потім голосно й нестримно заридала.

Присутні зрозуміли, що перегнули палку.

Лінійка закінчилася, всі поспішили додому. Спішили, неначе хотіли втекти від того, що відбулося, відректися від чогось непристойного, сороміцького.

Людка, опустивши голову, пішла сама додому. Подружки, які весь час держали з нею компанію, десь поділися.

Дівчина дерлася вверх до Софії немов з каменем на спині.

Додому йти не хотілося. Не хотілося нікого бачити й чути. Вирішила своє нещастя розділити з мовчазними дзвонами.

У дворі Софії завжди людно, але на старезних потрісканих лавчинах – нікого.

Тут заплакана шестикласниця довго терла черевиком столітнє вичовгане каміння. Сиділа низько схилившись, щоб ніхто не бачив сліз. Тільки плечі видавали. Напевно вони й привернули увагу старого діда з кобзою в руках. Той, зазвичай, співав для туристів довгі сумні пісні про козаків-запорожців, про шаблі, тополі та неньку Україну.

Старий підійшов до дівчинки, довго її заспокоював, розраджував— розпитував.

Вислухавши її біду-горе тихо промовив:

– Глянь-но дитино на ці стіни, на ці хрести. Їм тисячі років. І ще будуть стільки стояти. А твої ці піонери та їхні вожді, їхні клятви та погрози не протримаються й каплі часу. Скоро знесе їх, як вітер носить старе листя.

- Краще підніми голову, подивись, злови мить, щоб наповнитись тим, як гарно розпускаються квіти, відчуй, як чудесно пахне бузок. Не дай затьмаритися душі. Весні радуйся, дівчинко!

Після цих слів Людка мовби ожила. Додому йшла з якимсь полегшенням. Для неї знову, мовби тільки для неї, на рідних київських вулицях цвіли каштани.